

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अग्ने तेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्यैषु
कुरु दीक्षायै च त्वा तपसश्च तेजसे जुहोमि तेजोविदसि तेजो मा मा हांसीन्माऽहं तेजो
हासिषं मा मां तेजो हासीदिन्द्रौजस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तं मामायुष्मन्तं
वर्चस्वन्तं मनुष्यैषु कुरु ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य चौ- (१)

जंसे जुहोम्योजोविदस्योजो मा मा हांसीन्माऽहमोजो हासिषं मा मामोजो हासीश्वर्य
भ्राजस्विन्नाजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्यैषु कुरु वायोश्च
त्वाऽपां च भ्राजंसे जुहोमि सुवर्विदसि सुवर्मा मा हांसीन्माऽहः सुवर्हासिषं मा मा
सुवर्हासीन्मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्रं
इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधातु॥ (२)

क्षत्रस्य च मयि त्रयोविश्वतिथा॥२॥

[१]

वायुरहिङ्कृताऽग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम् बृहस्पतिरुद्गाता विश्वे देवा
उपग्रातारो मुरुतः प्रतिहृतर् इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वेतद्वै
सर्वमधुर्युरुपाकुर्वनुद्गातभ्यं उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वित्याहृतदेव
सर्वमातमन्यत्तु इडा देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुकथामदानि शशिषुद् विश्वे देवाः (३)

सूक्तवाचः पृथिवि मातुर्मा मा हि सीर्मधु मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं
वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्या मनुष्यैष्यस्तं मा देवा अवन्तु शोभायै
पितरोऽनुं मदन्तु॥ (४)

शशिषुद्विश्वे देवा अष्टविश्वतिथा॥२॥

[२]

वस्वस्त्वा प्र वृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियं पाथ उपैहि रुद्रास्त्वा प्र वृहन्तु
त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथ उपैद्यादित्यास्त्वा प्र वृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां
देवानां प्रियं पाथ उपैहि मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भुन्दनासु कोतनासु नूतनासु
रेशीषु मेरीषु वाशीषु विश्वभृथसु माधीषु ककुहासु शक्रीषु (५)

शुक्रासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि शुक्रं तै शुक्रेण गृह्णाम्यहौ रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः। आऽस्मिन्नुग्रा अंचुच्यवुर्दिवो धारा असश्चता। कुहृष्टं रूपं वृषभस्य रोचते बृहथसोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। यत्ते सोमादाभ्युं नाम जागृति तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहोशिक्तं दैव सोम गायत्रेण छन्दसाऽउग्रः (६)

प्रियं पाथो अपीहि वशी त्वं दैव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथो अपीह्यस्मधसंखा त्वं दैव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं पाथो अपीह्या नः प्राण एतु परावत् आन्तरिक्षादिवस्पर्है। आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा इन्द्राश्च मे वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः। वर्चो मे विश्वे देवा वर्चो मे धत्तमश्चिना। दधन्वे वा यदीमनु वोचुद्ध्रियाणि वेरु तत्। परि विश्वानि काव्यां नेमिश्वक्रमिंवाभवत्॥ (७)

शक्तरोप्यवेदहृस्पतिः पञ्चविशतिश्च॥ ३॥ [३]

एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोर्मीत्याहापामेव नामधेयैन गुह्यैन दिवो वृष्टिमवं रुप्ये शुक्रं तै शुक्रेण गृह्णामीत्याहैतद्वा अहौ रूपं यदात्रिः सूर्यस्य रश्मयो वृष्ट्या ईशतेऽहं एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिर्दिवो वृष्टि च्यावयुत्याऽस्मिन्नुग्रा - (८)

अंचुच्यवुरित्याह यथायजुरेवैतत्कुहृष्टं रूपं वृषभस्य रोचते बृहदित्याहैतद्वा अस्य कुहृष्टं रूपं यद्वृष्टीं रूपेणैव वृष्टिमवं रुप्ये यत्ते सोमादाभ्युं नाम जागृतीत्याहैष हृ वै हृविषां हृविषेऽजति योऽदाभ्युं गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्याऽयुः प्राण एति (९)

योऽशुं गृह्णात्या नः प्राण एतु परावत् इत्याहाऽयुरेव प्राणमात्मन्धत्तेऽमृतमसि प्राणाय त्वेति हिरण्यमृभि व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतेनैवाऽयुरात्मन्धत्ते शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियं आयुष्येनेन्द्रिये प्रतिं तिष्ठत्युप उपं स्पृशति भेषजं वा आपो भेषजमेव कुरुते॥ (१०)

उग्रा एत्यापन्नीणि च॥ ३॥ [४]

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मै दाशक्षुरसि श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्य आयुर्मे दा रूपर्मसि वर्णो नाम बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मै दा क्रृतमसि सूत्यं नामेन्द्रस्याऽधिपत्ये क्षत्रं मै दा भूतमसि भव्यं नाम पितृणामाधिपत्येऽपामोषंधीनां गर्भं धा क्रृतस्य

त्वा व्योमन क्रृतस्य (११)

त्वा विभूमन क्रृतस्य त्वा विधर्मण क्रृतस्य त्वा सुत्यार्तस्य त्वा ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजं मपश्युत्तया भूतं च भव्यं चासृजत् तामृषिभ्यस्तिरोऽदधातां ज्ञमदग्निस्तपसाऽपश्युत्तया वै स पृश्जीव्यकामानसृजत तत्पृश्जीवां पृश्जित्वं यत्पृश्जीवो गृह्यन्ते पृश्जीवेवैः कामान् यजंमानोऽवं रुन्धे वायुरसि प्राणो (१२)

नामेत्याहं प्राणापानावेवावं रुन्धे चक्षुरसि श्रोत्रं नामेत्याहाऽऽयुरेवावं रुन्धे रूपमसि वर्णो नामेत्याहं प्रुजामेवावं रुन्ध क्रृतमसि सत्यं नामेत्याह क्षुत्रमेवावं रुन्धे भूतमसि भव्यं नामेत्याहं पुशवो वा अुपामोषधीनां गर्भः पुशनेवा- (१३)

अवं रुन्ध एतावद्वै पुरुषं परितस्तदेवावं रुन्ध क्रृतस्य त्वा व्योमन् इत्याहेयं वा क्रृतस्य व्योमेमामेवाभि जंयत्यृतस्य त्वा विभूमन् इत्याहान्तरिक्षं वा क्रृतस्य विभूमान्तरिक्षमेवाभि जंयत्यृतस्य त्वा विधर्मण् इत्याहु द्यौर्वा क्रृतस्य विधर्म् दिवमेवाभि जंयत्यृतस्य (१४)

त्वा सुत्यायेत्याहु दिशो वा क्रृतस्य सत्यं दिशं एवाभि जंयत्यृतस्य त्वा ज्योतिष इत्याह सुवर्णो वै लोकं क्रृतस्य ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभिः जंयत्येतावन्तो वै देवलोकास्तानेवाभि जंयति दशं सं पंचन्ते दशाक्षरा विराङ्गन्नं विराङ्गिराज्येवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति॥ (१५)

व्योमन क्रृतस्य प्राणः पुशनेव विधर्म् दिवमेवाभि जंयत्यृतस्य षड्त्वारिष्शशब्दः॥५॥ [५]

देवा वै यद्युज्ञेन नावारुन्धत तत्पैरेवारुन्धत तत्पराणां परत्वं यत्परे गृह्यन्ते यदेव यज्ञेन नावरुन्धे तस्यावरुद्ध्ये यं प्रथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभिः जंयति यं द्वितीयमन्तरिक्षं तेन यं तृतीयमुमुक्षेव तेन लोकमभिः जंयति यदेते गृह्यन्ते एषां लोकानामभिजित्या - (१६)

उत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाश्वौ गृह्यन्ते ऽभिजित्यैवेमालोकान्पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहन्ति यत्पूर्वेष्वहःस्वितः परांश्वो गृह्यन्ते तस्मादितः परांश्वं इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाश्वौ गृह्यन्ते तस्मादमुतोऽर्वाश्वं इमे लोकास्तस्मादयोत्याम्नो लोकान्मनुष्यां उपं जीवन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सुत्यादद्य ओषधयः सम्बन्धत्योषधयो (१७)

मनुष्याणामन्नं प्रजापतिः प्रजा अनु प्र जायन्ते इति परानन्विति ब्रूयाद्यद्वृलात्यद्व्यस्त्वोषधीभ्यो गृह्णामीति तस्मादद्य ओषधयः सम्बन्धन्ति यदुहृलात्योषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नं यद्वृलात्ति प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये गृह्णामीति तस्मात्प्रजापति

प्रजा अनु प्र जायन्ते॥ (१८)

अभिजित्या ओपंधयोऽष्टाचत्वारि०शब्दा॥ ३॥

[६]

प्रजापतिर्देवासुरानसृजत् तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दाऽसि ते विष्वश्चे
व्यक्तामून्ध्योऽसुरानु यज्ञोऽपांकामद्यज्ञं छन्दाऽसि ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमेभूवन्
यद्वयः स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावृन्ध्योऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः प्र
दास्यामीति स छन्दसां वीर्य- (१९)

मादाय तदैभ्यः प्रायच्छ्रुतदनु छन्दाऽस्यपांकामृच्छन्दाऽसि यज्ञस्ततो देवा
अभेवन्परासुरा य एव छन्दसां वीर्य वेदाऽऽश्रावयास्तु श्रौषुङ्ग्यज् ये यजामहे वषद्वारो
भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युरा श्रावयतीति
छन्दसां वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै (२०)

छन्दसां वीर्यमा श्रावयास्तु श्रौषुङ्ग्यज् ये यजामहे वषद्वारो य एव वेद सर्वार्थैरेव
छन्दोभिरचति यत्किं चार्चति यदिन्द्रो वृत्रमहन्मेध्यं तद्यतीनपावपदमेध्यं तदथ
कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ सःस्थातोरित्याहुरिन्द्रस्य वा एषा यज्ञियां तु नूर्यद्यज्ञस्तामेव
तद्यजन्ति य एव वेदोपैनं यज्ञो नमति॥ (२१)

स छन्दसां वीर्यं वा एव तदृष्टौ च॥ ३॥

[७]

आयुर्दा अग्ने हुविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु
गव्यं पितेव पुत्रमभि रक्षतादिमम्। आ वृश्यते वा एतद्यजमानोऽग्निभ्यां यदेनयोः
श्रुङ्गत्याथान्यत्रावभृथमवैत्यायुर्दा अग्ने हुविषो जुषाण इत्यवभृथमवैष्यज्ञुहयादाहुत्यैवैनौ
शमयति नार्तिमार्छति यजमानो यत्कुर्सीद्- (२२)

मप्रतीत्तं मयि येन युमस्य बुलिना चरामि। इहैव सन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनुणो
भवामि। विश्वलोप विश्वदावस्य त्वाऽसञ्जुहोम्यग्धादेकोऽहुतादेकः समसनादेकः। ते नः
कृण्वन्तु भेषजः सदः सहो वरेण्यम्। अयं नो नभसा पुरः सुङ्गस्फानो अभि रक्षतु।
गृहाणामसंमर्त्ये बुहवौ नो गृहा असन्न्। स त्वं नो (२३)

नभसस्पत ऊर्जा नो धेहि भद्रया। पुनर्नो नष्टमा कृषि पुनर्नो रयिमा कृषि। देव

सङ्क्षिप्तान् सहस्रपोषस्येशिषे स नो रास्वाज्यानि॒ रायस्पोष॑ सुवीर्य॑ संवध्मस्त्रीणा॒ स्वस्तिम्। अग्निर्वाव युम इयं युमी कुर्सीदं वा एतद्युमस्य यजमान् आ दत्ते यदोषंधीभिर्वेदिः स्तृणाति यदनुपौष्य प्रयायाद्विवबुद्धमैन्- (२४)

ममुष्मिलोके नैनीयेरन् यत्कुर्सीदमप्रतीत्तं मयीत्युपौषतीहैव सन् युम कुर्सीदं निरवदायांनृणः सुवर्गं लोकमैति यदि मिश्रमिव चरेदञ्जलिना॒ सकून्नदाव्ये जुहुयादेष वा अग्निर्वेश्वान् रो यत्प्रदाव्यः स एवैनँ स्वदयुत्यहा॑ विधान्यामेकाष्टकायामपूपं चतुःशरावं पक्षा प्रातरेतेन कक्षमुपौषेद्यदि (२५)

दहति पुण्यसमं भवति यदि न दहति पापसममेतेन ह स्म वा क्रषयः पुरा विज्ञानेन दीर्घसत्रमुपं यन्ति यो वा उपद्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते सममुष्मिलोक इष्टापूर्तेन गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोताऽऽदित्योऽनुख्याता तान् य एवं विद्वान् यजते सममुष्मिलोक इष्टापूर्तेन गच्छतेऽयं नो नभसा पुरा (२६)

इत्याहाऽग्निर्वै नभसा पुरोऽग्निमेव तदाहृतम्ये गोपायेति स त्वं नो नभसस्पतु इत्याह वायुर्वै नभस्सपतिर्वायुमेव तदाहृतम्ये गोपायेति देवं सङ्क्षिप्तानेत्याहासौ वा आदित्यो देवः सङ्क्षिप्तानेत्याहासौ आदित्यमेव तदाहृतम्ये गोपायेति॥ (२७)

कुर्सीदन्त्वत्र एनमेषुद्यदि पुरा आदित्यमेव तदाहृतम्ये गोपायेति॥ ६॥ [८]

एतां युवानं परि वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्वरत प्रियेण। मा नः शास जनुषां सुभागा रायस्पोषेण समिषा मदेम। नमो महिम्न उत चक्षुषे ते मरुतां पितस्तदहं गृणामि। अनु मन्यस्व सुयजा॑ यजामु॑ जुष्ट॑ देवानामिदमस्तु हुव्यम्। देवानामेष उपनाह आसीदपां गर्भ ओषधीषु न्यक्तः। सोमस्य द्रुपसमवृणीत पूषा (२८)

बृहन्नद्विरभवत्तदेषाम्। पिता वृथ्मानां पतिरप्नियानामथो॑ पिता महृतां गर्गराणाम्। वृथ्मो ज्ञायु॑ प्रतिधुक्पीयूषं आमिक्षा॑ मस्तु॑ घृतमस्य रेतः। त्वां गावोऽवृणत राज्याय् त्वा॑ हवन्त मरुतः स्वर्का॑। वर्षन्क्षत्रस्य कुर्सीभिं शिश्रियाणस्ततो॑ न उग्रो वि भजा॑ वसूनि। व्यृद्धेन वा एष पशुनां यजते॑ यस्यैतानि॑ न क्रियन्ते॑ एष हृत्वै समृद्धेन यजते॑ यस्यैतानि॑ क्रियन्ते॑॥ (२९)

पूषा क्रियन्ते॑ एषाऽष्टौ चा॑॥ [९]

सूर्यो देवो दिविष्पद्यो धाता क्षत्रायं वायुः प्रजाभ्यः। बृहस्पतिस्त्वा प्रजापतये ज्योतिष्मर्तीं जुहोतु। यस्यास्ते हरितो गर्भोऽथो योनिरहिरण्ययौ। अङ्गान्यहुता यस्यै तां देवैः समजीगमम्। आ वर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्रं नर्दबुदा भूम्याश्रतसः प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः। वि तै भिन्दि तकर्णि वि योनि वि गंवीन्यौ। वि (३०)

मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जुरायुं च। बृहिस्ते अस्तु बालिति। उरुद्रप्सो विश्वरूपु इन्दुः पवमानो धीरं आनञ्जं गर्भम्। एकपदो द्विपदो त्रिपदो चतुष्पदो पञ्चपदो षष्ठपदो सप्तपद्यष्टपदो भुवनानुं प्रथताऽङ्गं स्वाहा०। मुही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्। पिपूतां नो भर्तीमभिः॥ (३१)

गंवीन्यौ वि चतुर्शत्वारि ४४४॥ [१०]

इदं वामास्यै हुविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थं मदेशं शस्यते। अयं वां परि षिच्यते सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारुमदाय पीतयै। अस्मे इन्द्राबृहस्पती रुयिं धत्तं शतुग्विनम्। अश्वावन्तं सहस्रिणम्। बृहस्पतिर्नुः परि पातु पुश्चादुत्तरस्मादधराददधायोः। इन्द्रः पुरस्तादुत मध्युतो नुः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु। वि ते विष्वग्वातंजूतासो अग्ने भामासः (३२)

शुचे शुचयश्चरन्ति। तुविश्रक्षासौ दिव्या नवंग्वा वनां वनन्ति धृषता रुजन्तः। त्वामग्ने मानुषीरीडते विशौ होत्राविदं विविचिं रक्तघातमम्। गुहा सन्तं सुभग विश्वदरशतं तुविष्मृणसं सुयजं घृतश्रियम्। धाता ददातु नो रुयिमीशानो जगतुस्पतिः। स नः पूर्णं वावनत्। धाता प्रजायां उत राय इशो धातेदं विश्वं भुवनं जजान। धाता पुत्रं यजमानाय दाता (३३)

तस्मां उ हृव्यं घृतवद्विधेम। धाता ददातु नो रुयिं प्राचीं जीवातुमक्षिताम्। वयं देवस्य धीमहि सुमतिं सत्यराधसः। धाता ददातु दाशुषे वसौनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे। तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोपाः। अनु नोऽद्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मयः। अन्विदनुमते त्वं (३४)

मन्यासै शं च नः कृधि। क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्रण आयूषिति तारिषः। अनु मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तं रुयिमक्षीयमाणम्। तस्यै वयं हेडसि माऽपि भूम् सा

नौ देवी सुहवा शर्म यच्छतु। यस्यांमिदं प्रदिशि यद्विरोचते ऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः।
यस्यां उपस्थ उर्वन्तरिक्षे सा नौ देवी सुहवा शर्म यच्छतु। (३५)

राकामुहै सुहवां सुषुप्ती हृवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना। सीव्यत्वपः सुच्य-
उच्छिद्यमानया ददातु वीरः शतदायमुक्ष्यम्। यास्ते राके सुमुतयः सुपेशंसो याभिर्ददासि
दाशुषे वसूनि। ताभिर्नो अद्य सुमना उपागंहि सहस्रपोषः सुभगे रराणा। सिर्नावालि
या सुपुणिः। कुहूमहै सुभगां विद्वनापसमुस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि। सा नौ ददातु
श्रवणं पितृणां तस्यास्ते देवि हृविषां विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य पल्ली हव्या नो अस्य
हृविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामः रायस्पोषं चिकितुषे दधातु॥ (३६)

भामासो दाता त्वमन्तरिक्षे सा नौ देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं चतुर्विंशतिश्च॥५॥ [११]

अग्ने तेजस्विन्वायुर्वस्वदेवा अपां वायुरसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवायुरानायुर्दा पृतं युवान् सूर्यो देव हृदं
वामेकादश॥११॥

अग्ने तेजस्विन्वायुर्सि छन्दसां वीर्यं मातरं च पद्मिंशत्॥३६॥

अग्ने तेजस्विन्वायुर्सि छन्दसां वीर्यं मातरं च पद्मिंशत्॥३६॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥ ३-३ ॥